

*Озерянський А. А., старший науковий співробітник НДВ організації медичного забезпечення НДІ ПВМ ЗС України (м. Ірпінь)
Мартинюк Г. М., науковий співробітник НДВ психофізіології військової праці НДІ ПВМ ЗС України (м. Ірпінь)*

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЙ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

В статті досліджено особливості психологічного статусу миротворців, які збиралися в миротворчу місію вперше та перебували в ній вже декілька разів. Виявлені конкретні дані про особистісні характеристики миротворців та визначені засоби їх кількісної оцінки, які можна застосувати при проведенні професійного відбору. Виділені особливості особистісного профілю придатних та тих, що бажують приймати участь в миротворчих місіях, але за своїми психологічними якостями можуть стати групою ризику. Підтверджено, що захворюваність останніх нейроциркуляторною дистонією суттєво перевищує захворюваність придатних осіб.

Ключові слова: професійний відбір, професійна придатність, особливості особистісного профілю, миротворчий контингент.

В статье исследованы особенности психологического статуса миротворцев, которые собирались в миротворческую миссию впервые и тех, которые находились в ней уже несколько раз. Выявлены конкретные данные о личностных характеристиках миротворцев и определены средства их количественной оценки, которые возможно применить при проведении профессионального отбора. Выделены особенности личностного профиля пригодных и желающих участвовать в миротворческих миссиях, но по своим психологическим качествам могут стать группой риска. Подтверждено, что заболеваемость последних нейроциркуляторной дистонией существенно превышает заболеваемость пригодных лиц.

Ключевые слова: профессиональный отбор, профессиональная пригодность, особенности личностного профиля, миротворческий контингент.

Постановка проблеми. Збройні Сили України, виходячи з національних інтересів держави, мають бути спроможними зробити свій внесок у формування міжнародного миру та стабільності за допомогою військового співробітництва, яке реалізується, зокрема, за участю у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки і гуманітарних операціях.

Перебування миротворців в кліматичних умовах, що суттєво відрізняються від вітчизняних, високе нервово-емоційне напруження призводять до змін в їх боекдатності і стані здоров'я. Це вимагає переосмислення принципів збереження здоров'я та підвищення рівня соціальної і професійної дієздатності військовослужбовців, що беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [2, 3]. Вивчення особливостей діяльності військовослужбовців свідчать про те, що в умовах служби в інших країнах пред'являються підвищені вимоги до психофізіологічних і психологічних механізмів формування високої працездатності людини. Сучасна потужна зброя та складна техніка, необхідність постійної бойової готовності потребують спеціальних навичок, високих моральних, волевих, інтелектуальних та емоційних особливостей особистості військовослужбовців національного контингенту ЗС України [3].

Як відомо, комфортність існування людини в суспільстві лише на 40% залежить від економічних умов, а на 60% - від психологічних факторів, що становлять його духовне життя [7]. Зважаючи на значний внесок психологічних особливостей в успішність професійної діяльності, яка формує якість життя військовослужбовців національних контингентів, потрібні нові підходи до їх урахування при формуванні цих контингентів. Одним з таких підходів є здійснення професійного відбору миротворців за їх психологічними якостями.

Мета дослідження – виявлення інформативних характеристик особистісного профілю військовослужбовців національного контингенту ЗС України для цілеспрямованого урахування його особливостей при проведенні професійного відбору.

Об'єм та методи досліджень. Психофізіологічні дослідження проводились на групі миротворців (157 чоловік віком 21-46 років) переважно льотного складу, які проходили військово-лікарську комісію на базі Ірпінського військового госпіталю. Багаторічний досвід вивчення особистісних властивостей у різних професійних групах показав, що результати застосування стандартизованого багатофакторного методу дослідження особистості СБДО (рос. СМІЛ – адаптований тест ММРІ) можуть надати значну допомогу при виявленні стійких

Питання психології

професійно важливих якостей особистості. Для вивчення особливостей особистісного профілю військовослужбовців національного контингенту ЗС України був використаний стандартизований багатofакторний метод дослідження особистості [8]. В ході дослідження були проаналізовані базові шкали (13 шкал) опитувальника СБДО для чоловіків (повний варіант). Статистичний аналіз результатів проводився з допомогою методів варіаційної статистики, аналізу

альтернативних показників [5], кореляційного та кластерного аналізу з використанням пакета програм STATISTICA 6.0 [1].

Результати та їх обговорення. Аналіз узагальнених результатів опитування всієї групи особистісних характеристик показав значну варіабельність профілів особистості досліджених осіб, що свідчить про неоднорідність психологічних якостей (за показниками асиметрії та ексцесу) досліджуваних (табл. 1).

Таблиця 1

Групові статистичні характеристики профілів особистості льотного складу миротворців

Назва шкал	Середнє± стандартна помилка середньої	Коефіцієнт асиметрії ± Стандартне відхилення	Коефіцієнт ексцесу ± стандартне відхилення
«L» - «неправди»	55,75±0,88	0,33±0,19	-0,52±0,38
«F» - «вірогідності»	52,39±0,75	3,43±0,19***	18,76±0,38***
«K» - «корекції»	63,70±0,60	1,14±0,19***	2,99±0,38***
«1» - «невротичного надконтролю»	52,89±0,69	2,24±0,19***	13,83±0,38***
«2» - «песимістичності»	52,54±0,77	0,91±0,19***	3,28±0,38***
«3» - «емоційної лабільності»	52,46±0,66	1,68±0,19***	8,90±0,38***
«4» - «імпульсивності»	55,46±0,75	0,33±0,19	1,07±0,38**
«5» - «жіночності-мужності»	50,40±0,71	0,35±0,19	0,01±0,38
«6» - «ригідності»	48,57±0,69	1,26±0,19***	3,88±0,38***
«7» - «тривожності»	54,23±0,61	0,34±0,19	1,66±0,38***
«8» - «індивідуалістичності»	56,05±0,81	1,42±0,19***	5,24±0,38***
«9» - «оптимізму й активності»	57,65±0,79	0,03±0,19	1,47±0,38***
«0» - «соціальної інтроверсії»	45,78±0,48	0,94±0,19***	0,77±0,38*

Примітка: достовірність відхилення від нормального розподілу з ймовірністю * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$.

Попередньо, була виділена група осіб (6 чол.) з високими показниками за шкалами „L, F, K” ($T > 80$). Ці опитування виключені з аналізу, оскільки отримані в цих випадках особистісні профілі є недостовірними.

Для дослідження характеристик особистісних профілів військовослужбовців національного контингенту ЗС України і зменшення ймовірності відхилення отриманих оцінок від нормального розподілу були виділені 3 групи осіб: I група, що вперше збиралися до миротворчої місії (109 осіб), II група, що вже були в місії один раз (28 осіб) та III група, що були в миротворчій місії більш ніж один раз (14 осіб). Порівняння показників усереднених особистісних профілів цих груп було проведено з допомогою кореляційного аналізу структури їх взаємозв'язків.

Встановлено, що між профілями I та II груп є достовірний кореляційний зв'язок ($r = 0,58$; $p < 0,001$). Достовірний зв'язок ($r = 0,45$; $p < 0,01$) спостерігається також між характеристиками II та III груп. Це свідчить про те, що миротворці, які вперше збираються до миротворчої місії за своїми психологічними особливостями на 33% (коефіцієнт детермінації 0,33) мають тотожні

характеристики особистості з миротворцями, що брали участь у місії один раз. Спорідненість психологічних характеристик миротворців, що один та декілька разів були у місії теж детермінується на 20%. Цікавим є той факт, психологічні особливості миротворців I та III груп не є корельованими. Цей феномен можна пояснити тим, що, ймовірно, в миротворчому контингенті відбувається “стихийний” відбір, спрямований на поступове відсіювання осіб, що непридатні до служби в миротворчих місіях. Найбільш неоднорідною за цим критерієм є I група миротворців, де “стихийний” відбір ще не відбувся.

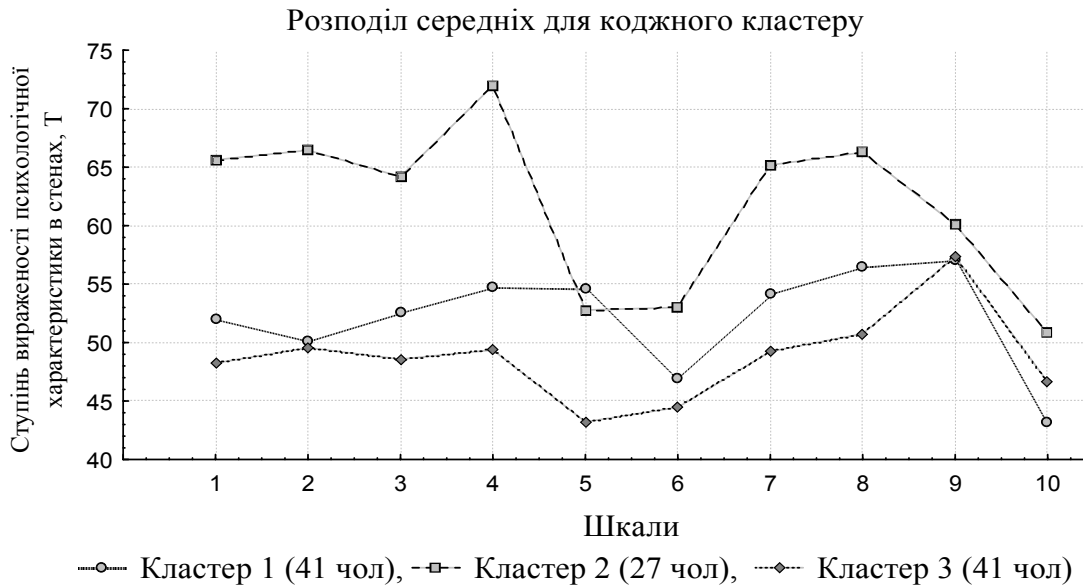
Для виділення однорідних за своїми психологічними якостями підгруп миротворців I групи був застосований кластерний аналіз (критерій кластеризації – кореляційний зв'язок). Поділ цієї групи осіб було здійснено на тому підґрунті, що доцільно було би виділити таких осіб, які б відповідали трьом умовним класам такої важливої характеристики миротворця як тривожність: “низька”, “середня” та “висока”. Усереднені профілі особистостей всіх трьох виділених підгруп представлені на рис. 1.

Як ми припускали, профілі особистості

Питання психології

виділених підгруп відрізнялися, зокрема, за ступенем тривожності. Причому відносно підвищена тривожність однієї з підгруп супроводжувалась високими показниками за шкалою імпульсивності. Інші дві підгрупи були схожі за своїми профілями ($r=0,58$; $p<0,05$). Додатково можна констатувати, що ці підгрупи значимо корелювали не тільки за формою психологічного профілю, але й за структурою

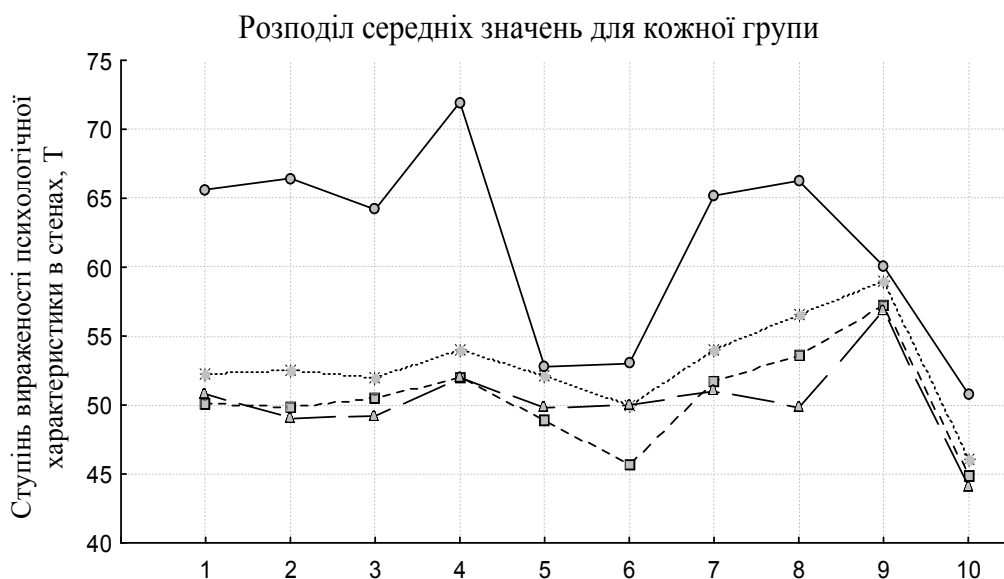
взаємозв'язків між досліджуваними психологічними характеристиками (структур "кореляційних каркасів" [4]). В останньому випадку схожість структур 1 і 2 кластеру була ще більш вираженою ($r=0,46$; $p<0,01$). Отримані результати дали змогу констатувати суттєву однорідність цих підгруп (кластеру 2, та кластеру 3), що дозволило в подальшому їх об'єднати.

Рисунок 1. Усереднені особистісні профілі трьох підгруп миротворців І групи.

Таким чином, проводився аналіз таких груп: I_a (група з «нормальним» рівнем тривожності), I_b (група з відносно високою тривожністю та високою імпульсивністю), II (група миротворців, що одноразово перебували в місії), III (група, що перебувала у місії більш ніж один раз). Для вказаних груп були підраховані коефіцієнти кореляції, що характеризують структуру зв'язків між базовими шкалами, що відображають спорідненість "кореляційних каркасів"

визначених груп. Встановлено, що "кореляційні каркаси" груп I_a, II та III тотожні з високим ступенем значимості (між I_a і II групою $r=0,52$; $p<0,001$; між I_a і III $r=0,37$; $p<0,01$). Це свідчить про наявність в підгрупі I_a (осіб, які ще не були в миротворчій місії) осіб, які мають відповідні психологічні якості, що притаманні професійно придатним для миротворчої діяльності. Про спорідненість і різницю психологічних якостей осіб досліджуваних груп свідчать усереднені профілі особистості, наведені на рис.2.

Рисунок 2. Усереднені особистісні профілі миротворців різних груп за тестом СБДО.

Окремо потрібно підкреслити, що особистісний профіль військовослужбовців групи I_a за базовими шкалами методики СБДО не виходить за межі норми (це твердження також відноситься і до тих осіб, що вже приймали участь в миротворчих місіях – групи II та III). Визначено тільки певне підвищення показників за шкалами “оптимізму” (“9”) і “індивідуалістичності” (“8”), але і вони не перевищують 60T, та свідчать про активну життєву позицію, впевненість в собі, позитивну самооцінку, високу мотивацію досягнення.

В цілому, оцінюючи поведінку представників груп I_a, II і III, слід відзначити, що в ситуації стресу у осіб цих груп проявляється надмірна і не завжди цілеспрямована активність, яка для військовослужбовців, можливо, є позитивною, оскільки характеризує потребу в наслідуванні лідеру. У них досить швидко відбувається пересичення одноманітністю, з’являється бажання до зміни місця, пошуку новизни. Тому такі особи придатні до служби в миротворчих підрозділах, яка характеризується постійною зміною умов діяльності. Але при наявності дизадаптації в них посилюються гіперстенічні характеристики. Проте, частіше, ці “негативні” особливості характерні для молодого віку. В більш старшому віці ці риси характеру згладжуються або зникають зовсім.

Для особистісного профілю військовослужбовців, які вперше збираються до служби в миротворчій місії (група I_b), характерним є пік за шкалою “імпульсивність”, що в будь-якому випадку є ознакою поганої соціальної адаптації, вираженої напруженості та незадоволеності. Співіснування з такими особами утруднене, обтяжене можливими конфліктами та афективними спалахами. Їх поведінка імпульсивна, мінлива, важко передбачувана. Високі показники за цією шкалою у поєднанні з відносно високими показниками невротичної тріади (“1”, “2” та “3” шкали) та високими показниками шкали “тривожності” свідчать, що для даних осіб, не дивлячись на достатньо високий мотиваційний рівень до досягнення мети, самовираження обтяжене з-за підвищеного самоконтролю, невпевненості та високої тривожності, що може стати на заваді для досягнення поставленої мети. Профіль даного типу вказує також на значну протидію внутрішніх перешкод будь-яким

антисоціальним та агресивним тенденціям.

Важливим є той факт, що в I_b групі виявлені 15% осіб з нейроциркуляторною дистонією, в той час як в I_a – осіб з такими хворобами спостерігалось тільки 2,4%. Різниця цих показників достовірна (p<0,05). Наявність достатньо великої кількості людей з специфічним відхиленням здоров’я додатково свідчить про те, що можлива дизадаптація осіб I_b групи призводить не тільки до функціональних і поведінкових відхилень, але й до певних органічних змін. Все це свідчить, що група I_b є групою ризику і осіб цієї групи потрібно з певною обережністю направляти до миротворчої місії.

Виявлені особливості психологічного портрету миротворців дозволяють розробити засоби для їх застосування в професійному відборі. З допомогою покрокового дискримінантного аналізу (за методом виключення) були обчислені розв’язувальні правила, що дозволяють діагностувати приналежність до груп придатних та групи ризику.

Належність досліджуваної особи до групи ризику і групи придатних обчислюється за максимальним значенням за наступними формулами:

$$U_1 = 1,524 \times T_1 + 1,284 \times T_2 + 1,436 \times T_4 - 130,89;$$

$$U_2 = 1,3125 \times T_1 + 1,0731 \times T_2 + 1,1459 \times T_4 - 89,75,$$

де T₁ – показник шкали “невротичного надконтролю”;

T₂ – показник шкали “песимістичності”;

T₄ – показник шкали “імпульсивності”.

При U₁ < U₂ – наявна приналежність до групи ризику, а при U₁ > U₂ констатується приналежність до групи придатних.

В літературі є інформація про важливість вивчення психологічного статусу миротворців [6, 7]. В цій роботі підкреслено не тільки важливість таких досліджень, але й отримані конкретні дані про особистісні характеристики миротворців та визначені засоби їх кількісної оцінки, які можна застосувати при проведенні професійного відбору.

Таким чином, в результаті проведеної роботи були досліджені особливості психологічного статусу миротворців, які ще не перебували в місії, перебували один та декілька разів. Визначено, що в результаті

Питання психології

перебування в миротворчій місії відбувається стихійний відбір осіб, які за своїми психологічними якостями в більшому ступені підходять до миротворчої роботи. Виділені особливості особистісного профілю придатних та тих, що бажають приймати участь в миротворчих місіях, але за своїми психологічними якостями є менш здатними для цієї роботи. Підтверджено, що захворюваність останніх нейроциркуляторною дистонією суттєво перевищує захворюваність придатних осіб. Ці особи потребують подальшого психологічного та психофізіологічного аналізу, оскільки не можна обмежуватись у професійному відборі виключно методикою

СБДО. Створені розв'язувальні правила, що відокремлюють осіб групи ризику та придатних, дозволяють проводити поглиблене дослідження особистості за допоміжними шкалами значно меншої кількості миротворців

Висновки

1. Встановлений особистісний профіль осіб (переважно льотчиків, вертольотчиків), придатних до професійної діяльності в умовах проведення міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

2. Розроблено розв'язувальні правила, які дозволяють оцінити ступінь придатності до миротворчої діяльності.

Література

1. Боровиков В.П., Боровиков И.П. STATISTICA: Статистический анализ и обработка данных в среде Windows. – М: Информационно-издательский дом – “Филинь”, 1998.– 608 с.
2. Горецкий О.С., Максимович В.А., Тищенко Т.Б. Оценка устойчивости организма человека на сочетанные тепловую, физическую и эмоциональную нагрузки // Физиология человека. – 1992. – № 4. – С. 167 – 170.
3. Дмитренко Р.П., Єзерський М.Р., Лимаренко В.В. Оцінювання рівня готовності миротворчих контингентів Збройних сил України // Наука і оборона. – 2004. – №3. – С. 7 – 9.
4. Єна А.І., Кальниш В.В. Особливості трансформації структури взаємозв'язків комплексу психофізіологічних якостей зі ступенем придатності до професійної діяльності вертольотчиків // Журн. АМН України. – 2004. – Т. 10. – № 4. – С. 799 – 807.
5. Лакин Г.Ф. Биометрия. Учебное пособие для университетов и педагогических институтов.– М., “Высшая школа”, 1973. – 343 с.
6. Маслова М.Г., Шекера О.Г. Порівняльна оцінка психофізіологічного стану та показників функціонального стану військовослужбовців до та після виконання завдань миротворчої діяльності // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2005. – № 3. – С. 28 – 33.
7. Пономаренко В.А. Психология личности и воздействие боевого стресса // Воен.-мед.журн. – 2004. – №10. – С. 60 – 63.
8. Собчик Л.Н. Стандартизированный многофакторный метод исследования личности СМЛЛ. С. – Пб. Изд. Речь, 2002.

*Ozerianskyi A.A., senior researcher,
Martyniuk H.M., researcher*

PECULIARITIES OF PERSONAL CHARACTERISTICS OF PARTICIPANTS IN INTERNATIONAL PEACEKEEPING AND SECURITY OPERATIONS

This article investigates the features of psychological status of peacekeepers who are going to participate in a peacekeeping mission for the first time and those who have already stayed there for several times. Specific data on personal characteristics of peacekeepers were identified and the means of quantitative evaluation that can be applied during the professional selection were defined. The peculiarities of personal profile of fitted servicemen and those who wish to participate in peacekeeping missions have been highlighted, but they can be in a risk group by their psychological qualities. It is confirmed that the incidence of servicemen by neurocirculatory dystonia is significantly higher than the incidence of fitted persons.

Key words: staff selection, professional competence, peculiarities of personal profile, national contingent.